

УДК 378.147:373.2.011.3-51

Філімонова Т. В.

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА УЧНІВ ПЕРШИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто проблему наступності в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів. Проаналізовано різні підходи до визначення поняття "наступність".

Наступність дитячого садка і початкової школи передбачає, з одного боку, передачу дітей до школи з таким рівнем знань, умінь, загального розвитку і вихованості, який відповідає вимогам шкільного навчання. Формування готовності до навчання в початковій школі означає створення у дітей передумов для успішного засвоєння навчальної шкільної програми та входження кожної дитини в учнівський колектив.

Зазначено, що наступність у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів має здійснюватися на засадах системного підходу відповідно до їхніх вікових можливостей. Національно-патріотичне виховання реалізується в процесі всіх предметів курсу ЗДО і початкової школи.

Ключові слова: наступність, національно-патріотичне виховання, діти старшого дошкільного віку, учні перших класів, початкова школа, заклад дошкільної освіти (ЗДО), готовність до навчання, учнівський колектив.

Нині питання здійснення наступності між дошкільною та початковою ланками загальної освіти набули в педагогічній практиці особливої актуальності, зміст якої полягає в тому, що нове, змінюючи старе, зберігає в собі його елементи. Наступність розглядається як один із принципів неперервної освіти.

Необхідність наступності в роботі пов'язаних між собою ланок освіти обґрунтовано в працях Платона, Арістотеля, Сократа, Демокріта, Т. Кампанелла, Ф. Рабле, Т. Мора, Я. Коменського, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, К. Ушинського, Л. Шлегера, Є. Тихесвої, О. Усової.

Порушена проблема не залишила байдужими і українських педагогів початку ХХ ст. (Н. Лубенець, Т. Лубенця, С. Русову).

Мета статті – розглянути процес наступності в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів.

Розуміючи важливість наступності виховання та навчання дітей у дитячому садку й школі, Н. Лубенець у праці «Дошкільне виховання та народна школа» вказувала на своєрідність кожної з цих ланок освіти: «Дитячий садок зовсім не школа. Діти дошкільного віку потребують сімейних обставин. Ідеальне сімейне життя – ось підґрунтя, на якому мають ґрунтуватися всі прагнення дитячого садка» [8, с. 7].

Досить влучно висловились Н. Лубенець про проблему наступності дошкільної і початкової освіти: «Починати навчання дітей зі школи – це означає зводити будівлю на піску і без фундаменту» [8].

У своїй педагогічній діяльності Н. Лубенець важливе значення надавала неперервності, наступності дитячого садка та школи, єдності зусиль вихователів і вчителів щодо навчання та виховання дітей. Погляди педагога не втратили своєї актуальності й на початку ХХІ ст.

У праці «Дитячі осередки» Т. Лубенець наголошував на необхідності включення дитячих садків до системи освіти: «У такій величезній та відповідальній справі потрібна не випадкова і здебільшого погано організована добродійність, а свідомо та обов'язкова суспільна турбота» [9, с. 13].

Важливі аспекти проблеми наступності відображені у дослідженнях Л. Айдарової, Л. Артемової, А. Богущ, В. Боднар, З. Борисової, Я. Вільчовського, Г. Григоренко, О. Кононко, Ю. Косенко, К. Крутій, Н. Кудикіної, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Проскури, Т. Поніманської, О. Савченко, Т. Степанової, І. Шапошнікової та інших.

Більшість сучасних дослідників розглядають наступність як дидактичний принцип (С. Годник, Ю. Кустов, М. Махмутов, З. Михайлов та ін.).

Низка учених вважає, що під наступністю слід розуміти внутрішній органічний зв'язок загального фізичного і духовного розвитку на кордоні дошкільного та шкільного дитинства, внутрішню підготовку до переходу від одного ступеня розвитку до іншої (Л. Парамонова, А. Арушанова). Інші вчені основним компонентом наступності вважають взаємозв'язок у змісті навчально-виховного процесу (Н. Нижегородцева, В. Шадриков). Деякі характеризують наступність у формах і методах навчання на основі концепції навчально-ігрової діяльності (П. Якобсон, Е. Маргуліс, А. Долгополова та ін.).

Одним із найважливіших завдань, які визначає Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ століття)", є забезпечення безперервності освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності й наступності у навчанні та вихованні [5, с. 9]. Забезпечення безперервності педагогічного процесу стосується, перш за все, двох суміжних освітніх ланок – дошкільної і шкільної.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, в оновленій програмі "Впевнений старт" та Державному стандарті початкової загальної освіти визначається пріоритетність компетентнісного підходу до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової ланок освіти. Ці документи покликані забезпечити поетапне

становлення дитячої особистості, її фізичний, пізнавальний, соціальний розвиток, набуття нею певного практичного досвіду, необхідного для використання у майбутньому житті.

Проблема наступності розглядається також і у Національній доктрині розвитку освіти, яка покликана визначити шляхи розвитку освіти в Україні на першу чверть ХХІ століття. Відповідно до цього документа, держава має забезпечувати наступність і безперервність освіти. Усім громадянам України незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, віросповідання, місця проживання й стану здоров'я забезпечується рівний доступ до якісної освіти. Реалізація цього права передбачає прозорість, наступність системи освіти всіх рівнів, гнучке врахування демографічних, соціальних, економічних змін. Безперервність освіти реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних вікових етапах [11, с. 6].

Поняття "наступність" використовується в різних науках – педагогіці, психології, соціології, філософії.

Філософи визначають наступність як найважливіший необхідний прояв закону заперечення. Так, у філософському словнику підкреслюється, що "наступність – це об'єктивний необхідний зв'язок між новим та старим у процесі розвитку, одна з найбільш суттєвих особливостей закону заперечення заперечення" [13, с. 380].

Цінним є визначення наступності, яке формулює Є. Баллер: "Наступність – це зв'язок між різними ступенями чи етапами розвитку як буття, так і пізнання, сутність якого наявна в збереженні тих чи інших елементів цілого чи окремих сторін його організації при зміні цілого як системи, тобто при переході його із одного стану в інший. Пов'язуючи теперішнє з минулим та майбутнім, наступність тим самим зумовлює стійкість цілого" [1, с. 7].

Поняття "наступність" у філософському енциклопедичному словнику визначається як зв'язок між різними етапами, або ступенями, розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого чи окремих його характеристик при переході до нового стану [13, с. 527].

У педагогічній та методичній літературі є багато підходів до визначення проблеми наступності. У педагогічному словнику поняття "наступність" розкривається як "зв'язок між етапами процесу розвитку у природі, суспільстві, пізнанні, при якому на кожному наступному етапі зберігаються, відтворюються на новій основі елементи і характеристики попередніх етапів" [7, с. 229].

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко розглядає наступність у навчанні як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу. Здійснюється при переході від одного уроку до наступного, від одного року навчання до наступного [4, с. 227].

У педагогіці вперше науково обґрунтував та дав визначення поняттю "наступність" професор Ш. Генелін. Він зазначає, що дотримання правил наступності в навчанні – це така опора на пройдене, таке використання й подальший розвиток знань та вмінь, навичок, за яких в учнів утворюються різноманітні зв'язки, розвиваються основні ідеї вивченого матеріалу, взаємодіють старі й нові знання, внаслідок чого в дітей утворюється система міцних та глибоких знань, розширюються й поглиблюються знання, проходить осмислення пройденого на новому більш високому рівні [3].

В. Колесникова у словнику-довіднику із психології наступності розкриває наступність як психологічну категорію: "Наступність, спадкоємність – зв'язок між різними етапами або щаблями розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих сторін його організації при переході від одного етапу до іншого і взагалі при будь-яких інших якісних змінах. Наступність у навчанні – послідовність і системність у розташуванні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховної роботи характеризується усвідомленням пройденого на новому, більш високому рівні, підтвердженням набутих знань новими, розкриттям нових зв'язків, завдяки чому якість знань, умінь і навичок підвищується" [7, с. 45].

Наступність, за О. Вашуленко, передбачає зв'язок між різними етапами або ступенями розвитку. Його сутність полягає у збереженні певних елементів цілого чи окремих сторін його організації під час переходу від одного етапу до іншого. У широкому значенні наступність потрактовано як передачу соціальних і культурних цінностей від покоління до покоління та їх засвоєння [2].

Отже, наступність між дошкільною та початковою ланками освіти розглядається на сучасному етапі як одна з важливіших умов безперервної освіти дитини. Неперервна освіта розуміється як зв'язок, узгодженість і перспективність всіх компонентів системи на кожному ступені освіти для забезпечення наступності у розвитку дитини. Наступність – двосторонній процес. З одного боку, дошкільна ступінь, яка зберігає самоцінність дошкільного дитинства, формує фундаментальні особистісні якості дитини, що служать основою успішного навчання. З іншого боку, школа як наступник підхоплює досягнення дитини-дошкільника, а значить, дійсно знає про реальні досягнення дошкільного дитинства і розвиває, а не ігнорує накопичений ним потенціал.

А. Усова, З. Онишкова, Я. А. Коменський, В. Сухомлинський віддавали перевагу навчально-виховному процесу у комплексі "заклад дошкільної освіти – початкова школа".

В умовах комплексу "заклад дошкільної освіти – заклад початкової освіти" полегшується процес адаптації дітей до умов шкільного життя.

У комплексі “заклад дошкільної освіти – заклад початкової освіти” дошкільнята мають змогу безпосередньо бачити, що роблять молодші школярі в школі, в процесі спілкування з ними дізнатися про відмінності шкільного навчання від дошкільного.

Наступність дитячого садка і школи передбачає встановлення взаємозв'язку між її ланками з метою послідовного вирішення завдань навчання і виховання – взаємозв'язок навчального змісту, виховно-освітньої роботи, а також методів її здійснення [11].

Таким чином, наступність дитячого садка і початкової школи передбачає, з одного боку, передачу дітей до школи з таким рівнем знань, умінь, загального розвитку і вихованості, який відповідає вимогам шкільного навчання. Формування готовності до навчання в початковій школі означає створення у дітей передумов для успішного засвоєння навчальної шкільної програми та входження кожної дитини в учнівський колектив.

З іншого боку, наступність передбачає опору школи на досягнутий рівень дошкільної освіти. Причому треба пам'ятати, що в цьому плані є певні витрати. Зокрема, коли дитина вступає до школи, вона має побіжно читати, оперувати цифрами в межах ста тощо.

Сучасне бачення вирішення проблеми наступності полягає у створенні умов для реалізації в освітньому процесі дошкільних і загальноосвітніх закладів освіти єдиної, динамічної, перспективної системи особистісного творчого зростання дитини. Забезпечення дієвості такої системи має передбачати:

1) налагодження взаємодії між ЗДО та ЗЗСО на основі угоди про співпрацю, в якій визначається мета співпраці, права і обов'язки ЗДО і ЗЗСО. Угода укладається керівниками навчальних закладів щороку в серпні;

2) обговорення, складання і затвердження щорічного плану спільної роботи між ЗДО і ЗЗСО.

Процес наступності в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи на достатньому рівні не вивчений і потребує змістовного розгляду. Цей процес не менш важливий з урахуванням страшних подій, що відбуваються в країні. Тому держава останнім часом активно розпочала роботу в цьому напрямі. З метою реалізації цього процесу вихователі і вчителі початкових класів мають співпрацювати у системі, тісному контакті.

Наступність у національно-патріотичному вихованні забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. З одного боку, вона передбачає спрямованість навчально-виховної роботи в закладі дошкільної освіти на вимоги, які будуть пред'явлені дітям у школі, а з іншого – спирається на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку, на здобуті в ЗДО та сім'ї знання, навички і досвід дітей, активне використання їх у навчально-виховному процесі. Наступність утворює простір для реалізації в педагогічному процесі ЗДО і початкової школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання, що сприяє зближенню умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюється з найменшими для дітей психологічними труднощами. При цьому забезпечується природне і комфортне їх входження в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності виховання і навчання учнів із перших днів перебування в школі.

Національно-патріотичне виховання дошкільників та дітей початкової школи нині є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності, і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювалися на моральній основі.

Висновки. Отже, наступність у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів має здійснюватися на засадах системного підходу відповідно до їх вікових можливостей. Національно-патріотичне виховання реалізується в процесі всіх предметів курсу ЗДО і початкової школи.

Використана література:

1. Баллер Э. А. Преемственность в развитии культуры. Москва : Наука, 1969. 294 с.
2. Вашуленко О. Проблема наступности у вихованні. URL: <http://osvita.ua/school/theory/1078>.
3. Ганелин Ж. И. Дидактический принцип сознательности. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961. 224 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.
6. Коваленко О. Проблеми наступності дошкільної і початкової освіти. *Теоретико-методологічний аспект. Початкова освіта. Методичний поради́ник* № 12. 2011. № 48 (624). С. 3–6.
7. Колесникова В. Ф. Психологія наступності : [словник – довідник]. Київ : Наук. світ, 2000. 82 с.
8. Лубенец Н. Д. Дошкольное воспитание и начальная школа. *Русская школа*. 1913. № 11. С. 1–16
9. Лубенец Т. Г. Детские очаги. Киев : [б. и.], 1911. 13 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти: затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. *Освіта України*. 2002. 23 квітня (№ 33). С. 4–6.
11. Проблеми наступності дошкільної та початкової шкільної освіти та шляхи їх вирішення. URL: http://stud.com.ua/17866/ pedagogika/problemi_nastupnosti_doshkilnoyi_pochatkovoyi_shkilnoyi_osviti_shlyahi_virishennya.
12. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1986. 358 с.
13. Философский энциклопедический словарь / сост: Л. Ф. Ильичев и др. Москва : Сов. Энциклопедия, 1983. 840.

References:

1. Baller E. A. (1969). Preemstvennost v razvitii kulturyi [Continuity in the development of culture]. Moscow : Science [in Russian].
2. Frolova I. T. (Eds.). (1986). Filosofskiy slovar [Philosophical dictionary]. Moscow : Politidzdat [in Russian].
3. Ganelin J. I. (1961). Didakticheskiy printsip soznatelnosti [Didactic Principle of Consciousness]. Moscow : Publishing House of the RSFSR [in Russian].
4. Goncharenko S. U. (1997). Ukrayinskiy pedagogichniy slovník [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
5. Ilyichev L.F. and others. (Eds.). (1983). Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow : Sov. Encyclopedia [in Russian].
6. Kolesnikova V. F. (2000). Psihologiya nastupnosti [Psychology of continuity]: [dictionary – reference book]. Kyiv : Science. World [in Ukrainian].
7. Kovalenko A. (2011). Problemi nastupnosti doshkilnoyi i pochatkovoYi osvIti. Teoretiko-metodologichniy aspekt [Problems of continuity of preschool and primary education. Theoretical-methodological aspect]. Pochatkova osvIta. *Metodichniy poradnik – Primary education. Methodological adviser*. № 48 (624). PP. 3–6 [in Ukrainian].
8. Lubenets N. D. (1913). Doshkolnoe vospitanie i nachalnaya shkola [Preschool education and elementary school]. *Russkaya shkola – Russian school*. № 11. PP. 1–16 [in Ukrainian].
9. Lubenets T. G. (1911). Detskie ochagi [Children's foci]. Kyiv : [b. and.] [in Ukrainian].
10. Natsionalna doktrina rozvitku osvIti: zatverdzhena Ukazom Prezidenta UkraYini vId 17 kvItnya 2002 r. № 347/2002. [National Doctrine for the Development of Education: Approved by the Decree of the President of Ukraine of April 17, 2002 No. 347/2002]. (2002, April 23). *Osvita Ukraini – Education of Ukraine*. № 33. Pp. 4–6 [in Ukrainian].
11. Problems of continuity of preschool and elementary school education and ways of their solution [Problems of continuity of preschool and elementary school education and ways of their solution]. URL: http://stud.com.ua/17866/pedagogika/problemi_nastupnosti_doshkilnoyi_pochatkovoyi_shkilnoyi_osviti_shlyahi_virishennya.
12. The State National Program “Education” (Ukraine XXI Century). (1994). Kyiv : Raiduga.
13. Vashulenko O. Problema nastupnosti u viovanni [The problem of succession in education]. URL: <http://osvita.ua/school/theory/1078> [in Ukrainian].

Филимонова Т. В. Проблемы преемственности в национально-патриотическом воспитании детей старшего дошкольного возраста и учащихся первых классов

В статье рассмотрена проблема преемственности в национально-патриотическом воспитании детей старшего дошкольного возраста и учащихся первых классов. Проанализированы различные подходы к определению понятия “преемственность”.

Преемственность детского сада и начальной школы предусматривает, с одной стороны, передачу детей в школу с таким уровнем знаний, умений, общего развития и воспитанности, который отвечает требованиям школьного обучения. Формирование готовности к обучению в начальной школе означает создание у детей предпосылок для успешного усвоения учебной школьной программы и вхождения каждого ребенка в ученический коллектив.

Отмечено, что преемственность в национально-патриотическом воспитании детей старшего дошкольного возраста и учащихся первых классов должно осуществляться на основе системного подхода в соответствии с их возрастными возможностями. Национально-патриотическое воспитание реализуется в процессе всех предметов курса ЗДО и начальной школы.

Ключевые слова: преемственность, национально-патриотическое воспитание, дети старшего дошкольного возраста, учащиеся первых классов, начальная школа, учреждение дошкольного образования (УДО), готовность к обучению, ученический коллектив.

Filimonova T. V. The problem of next study of national and patriotic education of children of early premier and first classes

The article deals with the problem of continuity in the national patriotic upbringing of children of the senior preschool age and students of the first classes. Different approaches to the definition of “continuity” are analyzed.

The success of kindergarten and elementary school implies, on the one hand, the transfer of children to a school with such a level of knowledge, skills, general development and parenting that meets the requirements of school education. Formation of readiness for studies at elementary school means creating the preconditions for children to successfully master the school curriculum and the entry of each child into the student group.

It is noted that the continuity in the national patriotic upbringing of children of the senior preschool age and the students of the first classes should be carried out on the principles of a systematic approach according to their age possibilities. National patriotic education is realized in the process of all subjects of the course of RPS and elementary school.

Key words: continuity, national-patriotic education, children of the senior preschool age, first grade students, elementary school, pre-school institution (PSI), readiness for study, students' staff.